

Dr. Pavo Živković

***BIZANTSKI CRKVENOSLAVENSKI UTJECAJI NA VJERSKE
PRILIKE U BRANIMIROVOJ HRVATSKOJ***

Djelovanje prvih crkvenoslavenskih apostola Konstantina (Ćirila) i Metoda u historijskoj i crkvenoj literaturi dosta je obrađeno. Međutim, to nije dovoljno da bi se prikazalo njihovo vjeroučenje, djelovanje i utjecaj u svim segmentima života. Njihovo djelovanje osjetilo se i u našim zemljama; tu prije svega mislimo na Hrvatsku iz vremena vladavine kneza Branimira. Koliki je bio i gdje se osjećao njihov utjecaj djelovanja još nije dovoljno proučeno. Izvori ne daju baš mnogo vijesti, osim onih šireg značenja o Metodovu odlasku u Rim i prolasku kroz Dalmaciju. Njihovo djelovanje i rad njihovih učenika u našim krajevima treba promatrati kroz prizmu odnosa Rima i Carigrada, točnije kroz odnose pape i carigradskog patrijarha. Ovim napisom želimo dati nešto više svjetla bizantskom utjecaju u našim zemljama i s obzirom na vjersko djelovanje.

Odnosi papa i carigradskih patrijarha s vremenom su dobivali sve oštrije konotacije, pa i zbog toga što se papa uspio nametnuti kao vodeći crkveni autoritet i vlast nad čitavim zapadnim kršćanskim svijetom. U drugoj polovici 9. stoljeća počeo se on više mijesati i u bugarske vjerske prilike i odnose, koji do tada nisu pripadali rimskoj utjecajnoj jurisdikciji. Ugled pape na Zapadu sve je više rastao, a to je na drugoj strani omeđavalo utjecaj Bizanta, a time i carigradskog patrijarha. Sukob između crkvenih poglavara staroga i novoga Rima ne bi bio tako žestok da se nije umiješao i bizantski car.

U drugoj polovici 9. stoljeća na čelo Bizanta prevratom je došao Jermenac Bazilije I., podrijetlom iz Makedonije. Bio je nekadašnji konjušar i, uz to, najintimniji prijatelj bizantskog cara, a moglo bi se reći i njegov suvladar od 866. godine. Baš u to vrijeme došlo je i do prvog crkvenog raskola, po nekima 864., po drugima 867. godine. Do tada je na čelu istočnjačke crkve, kojoj je sjedište bilo u Carigradu, bio patrijarh Focije, značajna crkvena osoba kako u

crkvenom tako i u političkom životu, veliki diplomat i političar. Smatraju ga jednim od najvećih crkvenih dostojanstvenika istočnjačke pravoslavne crkve koji je zauzimao patrijaršijsku stolicu u Carigradu. Za tamošnjeg patrijarha postavljen je samo nekoliko mjeseci nakon što je u Rimu papom postao Nikola I. Focije je došao umjesto veoma pobožnog, ali ograničenog, patrijarha Ignacija.¹ Njegovu zbacivanju umnogome je pridonio carev ujak Barda, koji s patrijarhom Ignacijem nije mogao surađivati. U tim međusobnim njihovim zapletima papa se pokušao nametnuti kao arbitar. Na drugoj strani Focije je pokušao iskoristiti te odnose i potpuno se otrgnuti od Rima.

Položaj novog patrijarha Focija u početku je bio težak jer je protiv sebe imao pristaše svrgnutog Ignacija. Na njegovoj su strani samo u početku bili Sabor i papini izaslanici, koji su Focija priznali za patrijarha. Tim činom papa mu je napravio veliku uslugu, skinuvši tutorstvo cara nad crkvom, pa je tako carigradska crkva nadjačala unutrašnje borbe i herezu koja se pojavila u istočnjačkoj crkvi. Ubro se pokazalo da je to bila velika greška rimskog prvosvećenika Nikole I. koji je mislio ojačati svoj utjecaj u Bugarskoj no, kako se čini, bio mu je dosta ugrožen čak i u Dalmaciji, gdje je car Bazilije I. ojačao utjecaj Bizanta i istočnjačke crkve.²

Novi bizantski car nastojao je otupiti oštricu sukoba rimskog pape i carigradskog patrijarha, i do toga je ubrzo došlo skidanjem Focija s položaja patrijarha. Da bi udovoljio rimskom papi Nikoli I., Bazilije dovodi na mjesto patrijarha već ranije svrgnutog Ignacija. Na VIII. općem crkvenom Saboru, što se održao u Carigradu, proglašeno je vrhovno crkveno pravo vlasti samo za petoricu patrijarha u cjelokupnoj kršćanskoj crkvi: u Rimu, Carigradu, Aleksandriji, Antiohiji i Jeruzalemu.³ Sabor, na kojemu je veliki utjecaj imao Focije, odriče pravo rimske crkvene jurisdikcije nad Bugarskom, što je još više zaoštrilo odnose s Rimom, naročito za pontifikata pape Hadrijana II., koji je u međuvremenu zamijenio Nikolu I. Novi papa nije izašao u susret zamolbama bugarskog cara Borisa da u Bugarskoj utemelji metropoliju i nekoliko biskupija, te je bugarski car vratio domaću crkvu pod jurisdikciju Carigrada. Od nje je dobio jednu arhiepiskopiju i nekoliko episkopija za čitavu Bugarsku. Tako je definitivno otpala mogućnost da se Bugarska veže za

¹ Ostrogorski, G.: *Istorija Vizantije*, Beograd, 1947., str. 106.

² Ostrogorski: *Istorija Vizantije*, str. 107.

³ Šišić, F.: *Povijest Hrvata za narodnih vladara*, Zagreb, 1925., str. 349. Vidi još Kurtscheid, B.: *Historia juris canonici, Historia Institutorum ab ecclesia foundationem usque ad Gratianum. Ad usum scholarum*, Romae, 1951., str. 243. Navedeni autor također govori o papinu primatu u tih pet sjedišta: u Rimu, Carigradu, Aleksandriji, Antiohiji i Jeruzalemu.

rimokatoličku vjeru i crkvu. Tim činom definitivno je izgubljena pozicija Rima i rimske crkve u Bugarskoj, koja je ostala privrženica istočnjačkoj ortodoksiji do današnjih dana.

Iako se činilo da novi bizantski car Bazilije I. ima izvjesnih simpatija i blagonaklonosti prema rimskom prvostolniku, vidnijih i opipljivijih zbližavanja Istoka i Zapada nije bilo, s obzirom da su ih politički interesi razdvajali. Uočavajući tu činjenicu, bizantski car Bazilije I. je nakon smrti Ignacija 877. godine na patrijaršijsku stolicu ponovo doveo Focija. Na taj način pokušao je vratiti izgubljene pozicije u Dalmaciji, koju je Bizant izgubio u vrijeme pontifikacije Hadrijana II. Slična je situacija bila i u drugim slavenskim zemljama, prije svega u Moravskoj, Panoniji, Neretljanskoj oblasti, Bosni, Humu i Meziji.

S Bazilijem I. Makedoncem otpočelo je u Bizantskoj Carevini novo doba upravnog i političkog života bizantske Dalmacije. Taj teritorij je od bivše arhontije uzdignut u rang teme Dalmacije.⁴ Tim činom započela je snažnija ofenziva Bizanta na Jadranu, najprije protiv sicilskih Arapa, a onda i protiv snaženja domaćih knezova koji se sve više okreću Zapadu i rimskom papi. Bizantski car Bazilije I. nije se zadovoljio samo time da bizantskoj temi Dalmaciji pruži bolju mogućnost obrane od Arapa već se kod njega javila i prirodna težnja za uspostavom bizantske vlasti i na kopnu, pa makar i preko crkvenih utjecaja i podčinjavanja hrvatskih zemalja crkvenoslavenskom bogoslužju, čije korijene treba tražiti u Bizantu i krajevima pod njegovom vlašću. Bazilije I., čini se, usudio se i udostojio se prijeći rijeku Cetinu, koja se početkom 9. stoljeća smatrala granicom Istoka i Zapada.

U hrvatskim zemljama u jeku tih događanja dolazi do promjene na prijestolju, ali ostaje zagonetno kako je Domagoj oko 864.-876. došao na vlast. Nije nam dovoljno jasno kakav je njegov odnos prema Bizantu. Uočljivo je samo kako se već u njegovo vrijeme, a napose u doba Branimira, osjeća veći utjecaj djelovanja crkvenoslavenskih vjeroučitelja i njihovih učenika u hrvatskim krajevima. Riječ je o djelovanju Konstantina (Ćirila) i Metoda.

Prva misionarska akcija crkvenoslavenskih vjeroučitelja započinje nakon napada Rusa na Konstantinopolis 860. godine. Položaj moravskoga kneza Rastislava, nakon što se 861. godine svrstao na stranu Karlomana, a protiv Ludovika, doveo ga je u težak položaj te je morao potražiti pomoć i zaštitu Bizanta. Upozoravao je bizantskog cara na opasnosti saveza Bugara i Franaka, točnije na bugarsko-njemački savez, koji je sobom nosio i crkveno-vjerske

⁴ Ferluga, J.: *Vreme postanka teme Dalmacije*, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu, III/1955., str. 53.

posljedice. Zapravo, izvanjska forma moravsko-bizantskog saveza bila je zamolba za pokršćavanje i pokušaj odupiranja germanizaciji i toj vrsti kristijanizacije. Konstantin (Ćiril) je pripremio prijevod Svetog pisma na crkvenoslavenski jezik za potrebe bizantskih Slavena, među koje treba ubrojiti i Hrvate. Tako je misija pokršćavanja mogla započeti.

Kad je riječ o našim krajevima i širenju te vrste kršćanstva, iz priobalnih prostora, gdje je utemeljena tema Dalmacija, širilo se kršćanstvo prema unutrašnjosti. Tome je uvelike pridonio i rad Konstantina i Metoda te njihovih učenika. Njihov se utjecaj u Moravskoj osjećao već od 864. godine. Unatoč činjenici da izravnih tragova djelovanja i tradicije o njihovu boravku na hrvatskim prostorima nema, uočljivi su njihovi utjecaji u Panoniji i Dalmaciji, i to već pod kraj šezdesetih godina 9. stoljeća.

Konstantin i Metod su iz Soluna doputovali u Moravsku, najkasnije 864. godine, i tri su godine tamo vršili pokršćavanje moravskog naroda, podučavajući ga i u glagoljici. Poticali su narod da prihvati crkvenoslavensko bogoslužje jer su ga razumjeli i tom su se liturgijom služili. Ubrzo su uslijedile pritužbe na njihovo djelovanje od njemačkih svećenika koji su slali prosvjedna pisma na adresu rimskog pape Nikole I. (858.-867.) s oštrim optužbama. Papa ih pozove u Rim da opravdaju svoje učenje, te su se apostoli odazvali i krenuli u Rim. Na tom putu Konstantin i Metod su se zadržali na Balatonu kod panonskoga kneza Kocelja, koji je s velikim simpatijama gledao na njihovo učenje i podupirao ga. Postao je njihov privrženik u vjeri i sljedbenik crkvenoslavenskog bogoslužja. Na poticaj panonskoga kneza Kocelja papa Hadrijan II. godine 870./1. obnavlja srijemsku metropoliju koju je tradicija vezivala za Kristova učenika svetog Andronika. Metod je trebao biti imenovan prvim nadbiskupom metropolitom obnovljene srijemske metropolije.⁵ Brojne pritužbe njemačkih svećenika na račun djelovanja slavenskih apostola Konstantina i Metoda nisu imale značajnijeg odraza na djelovanje solunskih učitelja. Najbolje se to vidi iz jednog pisma pape Ivana VIII. (872.-882.) u kojemu, između ostalog, piše: "Baš ništa ne smeta vjeri i nauku ako se mise govore i pjevaju na slavenskom jeziku..."⁶ Kako je pritisak njemačkog klera rastao tako se i stav papa Hadrijana II. i Ivana VIII. mijenjao. U Moravskoj i drugim slavenskim zemljama, uključujući i Hrvatsku, pojavio se dualizam u jeziku bogoslužnja: crkvenoslavenski i latinski, koji su u uporabi u crkvi i

⁵ Rački, F.: *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, MSHSM, sv. VII., Zagreb, 1877., str. 367. Usporedi Šišić: *Povijest Hrvata za narodnih vladara*, str. 370.

⁶ *Monumenta Germaniae Historica: Epistolae VII*, str. 224. Usporedi Goldstein, I.: *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb, 1996., str. 259.

njezinim obredima. Metod je još jednom morao poći u Rim zbog kleveta i optužbi njemačkih svećenika te da opravda svoje vjeroučenje i učenje svojih učenika. Njegov novi odlazak u Rim bio je godine 879./80., kada je još jednom uspio ishoditi papinu potvrdu da se slavensko pismo i jezik mogu upotrebljavati u crkvenom bogoslužju. Metod je tom prilikom od Svete Stolice bio uzdignut na čast moravskog nadbiskupa. Nije to dugo potrajalo. Papa Ivan VIII. ubrzo se pokolebao i ponovno zaoštrio te odnose, naloživši 880. godine moravskom knezu Svatopluku da se u njegovim crkvama mora upotrebljavati najprije latinski, a tek potom slavenski jezik.

Na poziv bizantskog cara slavenski vjeroučitelj Metod 881./2. godine odlazi u Carigrad. Tom prigodom je prošao kroz hrvatske zemlje duž obale. Iskrcao se u Draču i do Carigrada nastavio put kopnom. Tamo je i umro 885. godine. Nakon njegove smrti na nagovor njemačkih svećenika papa izdaje novu bulu o zabrani uporabe slavenskog jezika i pisma u crkvenom bogoslužju Moravske. To je dovelo u dilemu Metodove učenike: ili napustiti Moravsku ili se povinovati papinoj naredbi. Učinili su to prvo i pošli u Makedoniju. Tom su prigodom prošli kroz hrvatske zemlje i neko su se vrijeme zadržali propovijedajući na narodnom jeziku.⁷ Na prostorima kojima je Bizant gospodario, a takvi su bili i krajevi naše obale (tema Dalmacija), Metodovi su učenici mogli očekivati dobar prijam i uvjete djelovanja, s obzirom da je bizantska vlast podupirala njihovo djelovanje. Zahvaljujući njihovu djelovanju u hrvatske su zemlje glagoljica i crkvenoslavensko bogoslužje došli najkasnije 885. godine. Razumljivo je da se njihov utjecaj najprije osjećao u krajevima koji su potpadali pod bizantsku vlast da bi se, onda, postupno širili utjecaji i na krajeve pod hrvatskim vladarima (knezovima, a potom kraljevima).

O crkvenim i vjerskim prilikama u hrvatskim zemljama, te posljedicama djelovanja Konstantina (Ćirila) i Metoda i njihovih učenika malo podataka daje i *Ljetopis popa Dukljanina* koji, usput budi rečeno, unosi i izvjesnu zabunu u rasvjetljavanju toga pitanja. Pop Dukljanin u svom djelu spominje državu Svetopeleka-Budimira u sklopu *Sclavorum regnum* i djelovanje Konstantina u toj državi u svojstvu misionara. Neki su povjesničari skloni tumačenju da su događaji koje spominje *Ljetopis* i njegov autor pop Dukljanin vezani za zemlje sjeverno od Dunava u "Carstvu velike Morave",⁸ gdje su djelovali za vrijeme

⁷ Šišić: *Povijest Hrvata za narodnih vladara*, str. 374./75. Usporedi Goldstein: *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 259.

⁸ Boban, I.: Djelovanje slavenskih apostola sv. Konstantina i Metoda i početak bosanske biskupije, *Kršćanstvo srednjovjekovne Bosne*, radovi simpozija povodom devet stoljeća spominjanja bosanske biskupije 1089.-1989., Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo, 1991., str. 125.-135., 127.

Svetopeleka. Ima i takvih nagađanja pojedinih povjesničara da su na popa Dukljanina možda utjecali izvori nastali u Češkoj, što je, naravno, teško prihvatljivo. Istina, postoje neke sličnosti između čeških izvora i teksta popa Dukljanina. Zajednički im je korijen u vrelima nastao na tlu Italije ili možda na Balkanu.

Mišljenja da je Metod doista boravio sjeverno od Dunava ili da su Rastislav, Svetopelek (Svatopluk) i Kocelj ikada vladali izvan Panonije slabo su utemeljena i potkrijepljena. Rekli bismo da ona više sliče na romantičarske opservacije u povijesti. Najveći broj povijesnih vrela, što potječu iz 9. i 10. stoljeća, stavljaju biskupsko sjedište Metodovo u Moravu u Panoniji. Jedan je od tih i izvor pod nazivom "Vita Methodii". U njemu se naglašava da je panonski knez Kocelj primio Metoda s velikim počastima, potom ga spremio Svetom Ocu u Rim da bude posvećen za biskupa na stolici Kristova učenika sv. Andronika, jednog od sedamdesetorice apostola. Neke ruske kronike, među kojima i *Patriarsinia* ili *Nikonovskaja ljetopis*, i brojni ruski kronografi ističu Metodovo imenovanje za moravskog biskupa u Panoniji u gradu Moravi ("v grade Morava"), a to je po svoj prilici "u Iliriji, u koju je apostol Pavao običavao odlaziti na propovijedanje..."⁹ U jednom pismu pape Ivana VIII. nalazimo Metoda kao "archiepiscopus Pannoniensis ecclesiae" ili kao "archiepiscopus sanctae ecclesiae Morabensis".¹⁰ Oba se ta titulara odnose na istu biskupiju i biskupsku stolicu, što mogu posvjedočiti grčki nazivi "Methodios archiepiscopus Moravou tes Pannonias". Još jedan izvor upućuje na sličan zaključak; riječ je o crkvenoslavenskom djelu *Vita naumi* (II) koje izrijekom govori o "Methodii... archiepiscopus Moravou i vsie Panonie" ili kako još izražajnije veli da "Metodie otide v Panoniou v grad Moravou".¹¹ Ako bolje promotrimo značenje grčke i crkvenoslavenske titulature, vidjet ćemo da su točne definicije biskupa. Prepoznatljive su i identificirane lokacije Metodove "cathedrae" kao, uostalom, i njegova eparhija dijeceza.¹² Imamo dojam da je takav latinski titular krivi grčki prijevod, posebno kad je u pitanju izraz "Methodios episcopus Moravou tes Pannonias". Takav titular postoji u latinskom prijevodu grčkog teksta: "Bios Clementos", objavljen u *Patrologia Graeca*, br. 106, 1194. Analiza svih dostupnih vrela, koja tretiraju problematiku izučavanja života i rada apostola Metoda, pruža obilje dokaza da je njegova "sedes apiscopatus"

⁹ Isto, str. 127.

¹⁰ Isto, str. 127.

¹¹ Isto, str. 127.

¹² *Magnae Moraviae fontes historici*, vol. II.; III. Usporedi Gelser, H.: *Das Patrijarchat von Archida*, Leipzig, 1902.

(sjedište biskupije) i crkvene regije koja je ulazila u tu crkvenu jurisdikciju bio Sirmium (Srijemska Mitrovica). Rimski papa Hadrijan II. postavio ga je za biskupa, nekadašnjeg namjesnika na toj stolici sv. Andronika.

Brojni povijesni izvori upućuju nas na zaključak da je Metod djelovao sa svojim učenicima na području Panonije koja je administrativno bila pripojena Meziji. Na taj se način proširila jurisdikcija srijemskih nadbiskupa na prostore južno od Save, te istočno i zapadno od Drine. Metodova crkvena jurisdikcija nakon 969. godine zauzimala je prostor Panonije II. i Mezije I., ili barem one prostore koji su ulazili unutar međa “Regnum Zuentibaldi” i “Regnum Rastizi”.¹³

Posve smo sigurni u barem dva dokumenta koji potvrđuju činjenicu da je Metod doista imao kontrolu nad Mezijom. Prvi je pismo pape Ivana VIII. iz 873. godine upućeno Montemeru kojeg naziva dux i kojeg papa ukorava i opominje da ponovno iskazuje odanost i podložnost dijecezi Panonije kojoj je Rim imenovao biskupa. Iz sadržaja pisma uočljiv je prijekor pape da na području Montemerovu postoje neki crkveni dostojanstvenici koji krše kanonska načela i propise jer nemaju biskupa. Ima indicija da je knez Montemer mogao biti knez Raške, a u tekstu popa Dukljanina stoji da je Raša bila dio “Sclavorum Regnum”, što bi značilo da je kraj u kojem je djelovao Konstantin godine 868. bio pod kontrolom Svatopluka, što će reći da je u crkvenom pogledu ulazio pod jurisdikciju Metoda godine 873. i poslije nje.

Još jedan dokaz tomu je pismo, što ga šalje biskup Passaua papi Benediktu VI. godine 974. i u kojemu govori da “Sirmienses i Mesia” imaju sedam biskupija što ulaze u njegovu jurisdikciju. To će reći da su biskupi Passaua tijekom 9. i 10. stoljeća polagali pravo, a povremeno i vladali nad dijelovima biskupija srijemske crkvene regije. Metodovsko jurisdiksijsko pravo u Panoniji i Meziji potvrđuje i popis bugarskih nadbiskupa, u kojemu se Metod spominje kao “archiepiscopus Moravou tes Pannonias”.

Nazočnost crkvenoslavenskih vjeroučitelja opaža se i kroz djelovanje apostola Ćirila (Konstantina). Njegovu nazočnost i djelovanje među južnoslavenskim narodom posvjedočuje djelo *Vita Naumi II*. Taj makedonski apostol i crkvenoslavenski učitelj jedan je od učenika Ćirila (Konstantina) i Metoda koji su djelovali u Panoniji i Meziji. Sveti Naum se pridružio učiteljima prigodom njihova djelovanja, zadržavanja i učenja u narodu Mezije i Dalmacije. Pratio ih je čak i u Rim prigodom njihova pohoda papi radi pravdanja svoga učenja.¹⁴ Pop Dukljanin u svom *Ljetopisu* spominje da je

¹³ Boban: Djelovanje slavenskih apostola, str. 129.

¹⁴ Isto, str. 131. Usporedi: Magnae Moraviae fontes historici, vol. II., str. 252.-253.

Konstantin Ćiril putovao i propovijedao u “Sclavorum Regnum” idući iz Morave na Savi put Rima preko Mezije, što spominje i izvor *Vita Naumi II*.

Razvoj političkih i vjerskih prilika na prostorima koje su nastanjivali Hrvati, bilo da se radi o Hrvatskoj, Bosni, Humu ili Neretljanskoj zemlji, uporaba crkvenoslavenskog jezika i pisma u liturgiji i općenito u crkvi, poznatoj u povijesnim vrelima kao “Ecclesia Sclavonica”, ima korijene i osnovu u povlasticama koje je podario papa Hadrijan II. godine 869., a potvrdio ih 880. godine papa Ivan VIII. One su rezultat i posljedica djelovanja Konstantina (Ćirila) i Metoda, crkvenoslavenskih vjeroučitelja iz druge polovice 9. stoljeća.

U Hrvatskoj se, nažalost, nigdje nije sačuvao trag bilo kakvoj tradiciji o boravku i radu solunske braće Ćirila i Metoda ili barem samog Metoda. Tu i tamo bilo je pokušaja da se kroz pretpostavke dokaže i opravda njihov boravak u Hrvatskoj. Jedan je podatak poslužio brojnim povjesničarima za takvu hipotezu. Radi se o mletačkom vrelu u kojemu se navodi raspra s trojezičnicima, onima koji su uporabljali latinski, grčki i hebrejski jezik u liturgiji, i naglašava da su solunska braća došla u Hrvatsku baš tim povodom. Povijesna nam vrela govore da se u hrvatskim zemljama slavensko bogoslužje u crkvama počelo širiti za vrijeme Domagoja, a intenzivniji karakter poprima u doba Branimirove vladavine. To je vrijeme pontifikata pape Ivana VIII. koji je, čini se, izašao u susret hrvatskom knezu za uporabu glagoljice u crkvenoj službi zbog pomanjkanja svećenika latinaša. Spomenuti rimski papa Ivan VIII. je moravskom knezu Svatopluku dozvolio uporabu slavenskog bogoslužja kao i Branimiru. Ondašnji ninski biskup, koji je izvjesno vrijeme obnašao funkciju salonitanskog nadbiskupa, pošao je u Rim da od pape dobije dozvolu za uporabu slavenskog jezika i pisma u crkvenom bogoslužju u njegovim crkvama. Iz analize povijesnih vrela proizlazi zaključak da su se glagoljica i crkvenoslavensko bogoslužje udomačili kao nešto domaće, naše, za razliku od latinštine koja, kako to neki povjesničari naglašavaju, nije naša, te da se domaća glagoljica javlja u drugoj polovici 9. stoljeća. Historijska vrela, a riječ je o brojnim prepiskama između pape Ivana VIII. i hrvatskoga kneza Branimira, te s ninskim biskupom Teodozijem, odriču bilo kakvu pretpostavku da je papa dopustio uporabu slavenskog jezika i liturgije u crkvi hrvatskih zemalja. O dozvoli se ništa ne govori čak u sedam pisama pape Ivana VIII. Nadalje, ne postoje nikakvi dokazi koji bi upućivali na zaključak da ni Teodozije, ninski biskup, ni knez Branimir uopće nisu tražili od pape takvu dozvolu. Hrvatsku državu kneza Branimira papa je priznao bez bilo kakvih preduvjeta. Jedva je dočekao da na Balkanu, koji mu je počeo izmicati kontroli, proširi papinski utjecaj. Na drugoj strani, hrvatski knez Branimir, oslanjajući se na papu, mogao je izbjeći pritisak s Istoka ili Zapada. Otuda začuđuje njegovo povezivanje s Rimom, i to bezuvjetno. Mišljenja smo da papa Ivan VIII. i ne bi oklijevao

dati pristanak i pozitivan odgovor na traženje ninskog biskupa Teodozija za uporabu glagoljice i slavenske liturgije uz biskupsko posvećenje. Rimski prvostolnik istupa veoma oštro prema dalmatinskom kleru. U jeku žestokih borbi za crkveni utjecaj i prevlast nad Bugarskom, koju papi pokušavaju oteti "greca falsitas", papa nimalo ne bira riječi pri ukoravanju dalmatinskog svećenstva zbog neposlušnosti.

Vrijeme i uvjeti za primanje slavenskog jezika i crkvenoslavenskog bogoslužja u Hrvatskoj u zadnjem desetljeću 9. i prvom desetljeću 10. stoljeća bili su nepovoljni. Metodovi učenici nisu mogli tražiti utočište u Hrvatskoj, kada domaći knezovi od Muncimira pa sve do Tomislava ne mijenjaju pozitivan odnos i stav prema Rimu i tamošnjoj crkvi. Hrvatske knezove i kraljeve tijekom 9. i 10. stoljeća tjera nužda da idu u zagrljaj Rimu i papi. Rimu i papi jedino donekle prkose dalmatinski svećenici, a episkop priznaje bizantskog cara koji je odobravao istočnjački ortodokсни nauk, što su mu utemeljitelji solunska braća Ćiril (Konstantin) i Metod. Poklisar bizantskog cara Bazilija I. u Veneciji, štoviše, otkupljuje Metodove učenike iz ropstva u koje su pali.

Pojedini dalmatinski biskupi, kakav je slučaj s krčkim i osorskim, na svojim crkvenim područjima imaju više vjernika glagoljaša nego latinaša. Sve to upućuje na zaključak da su se Metodovi učenici, bježeći iz Moravske, sklanjali u bizantsku Dalmaciju jer im je ona bila najsigurnije zbežište. Time ne želimo ustvrditi da je jezik crkvenoslavenske liturgije ostao vezan isključivo za dalmatinske biskupije. U prilog činjenici da su dalmatinski, a ne hrvatski, biskupi prigrlili glagoljaštvo i slavensku liturgiju svjedoči činjenica da se na teritoriju unutrašnje Hrvatske iz doba Branimira pa sve do Zvonimira nije sačuvao niti jedan glagoljski dokument (pismo) unatoč činjenici da je glagoljsko pismo nakon odobrenja, ako ga je uopće i bilo od pape, bilo pismo gotovo svakodnevne uporabe. Dalmacija se pod vrhovnom vlašću bizantskih careva bori za autonomiju, a u toj borbi vidno mjesto i značajna uloga pripadaju crkvi. Stoga su na papino navaljivanje i intervenciju ograničavali uporabu glagoljice i crkvenoslavenske liturgije, no nisu dopuštali da hrvatska crkva trpi zbog nedostatka (pomanjkanja) latinskog svećenstva. Nije onda čudno da su krivicu za stanje u hrvatskoj crkvi, napose onoj dalmatinskoj, predbacivali i samom papi.

Tragovi glagoljaštva i slavenske liturgije sačuvat će se i kasnije unatoč oštrim mjerama Rima za njihovo iskorjenjivanje, o čemu svjedoče splitski sinodi 1060. i 1070.-74., pa i u doba razvijenog feudalizma. Čak su polje svoga djelovanja glagoljski svećenici prenijeli i u Bosnu, gdje je nastalo novo pismo bosančica i novi ustroj Bosanske crkve s krstjanima. Krstjanstvo i glagoljica u Bosnu su došli s područja ninske biskupije i, kasnije, zadarske nadbiskupije. Istina, to nije bio onaj oblik crkvenoslavenskog bogoslužja kakav je bio u

Dalmaciji ili istočno od Drine, već je to bio novi ustroj s novom liturgijom, koja nosi autohtone osobine u Bosni i Humu i iz koje je nastalo novo pismo, ni ćirilica ni glagoljica, već nešto srednje – bosančica. Za Bosnu i Hum te su značajke iz kasnijeg razdoblja, razvijenog feudalizma od 12. do 15. stoljeća.

Ako bismo željeli u nekoliko rečenica izvući zaključak, recimo da su crkvenoslavensko bogoslužje, jezik i pismo iz vremena djelovanja Konstantina (Ćirila) i Metoda te njihovih učenika (druga polovica 9. stoljeća) ostavili dalekosežne tragove ne samo na vjerske obrede već i pismo u hrvatskim zemljama u uporabi glagoljice u Hrvatskoj te glagoljice i bosančice u Bosni i Humu. Uporišta toga pisma i vjerskog obreda treba tražiti u krajevima koji su više bili pod utjecajem i prevlasti Bizanta, dok su latinsko pismo i latinska liturgija bili u uporabi gdje je bio jači utjecaj Rima (kontinentalna Hrvatska i primorje sjevernije od Zadra). I hrvatski vladari, od knezova pa do kraljeva, više su “padali” pod utjecaj Rima poslije Domagoja jer su otuda mogli imati mnogo više koristi na kulturnom i vjerskom, pa i na političkom polju. Tek od Branimira Hrvati i hrvatske zemlje okreću se više prema Rimu i na taj način uključuju hrvatski puk u kršćanski zapadni svijet, kamo će pripadati stoljećima kao, uostalom, i danas. Crkvenoslavensko bogoslužje, jezik i slavensko pismo najduže će se zadržati u Bosni i Humu, gdje će poslije definitivnog crkvenog raskola 1054. godine ostati ta izražajna polarizacija katolika i krstjana Crkve bosanske. Ortodoksija će ostati sinonim puka istočno od Drine i Dunava, a katoličanstvo i kršćanstvo u različitim oblicima bit će svojstveno pučanstvu zapadno od Drine. Takva podjela ostat će do dolaska Turaka, kada će i ortodoksija pravoslavlja prijeći Drinu i uvriježiti se na prostorima BiH uz mnogo preferiraniji islam. Otuda je BiH nakon raskola 1054. godine postala razmeđe utjecaja i stjecište metodskog, pravoslavnog i rimokatoličkog vjeroučenja, a od 15. stoljeća još i islamskog. BiH će postati razmeđe utjecaja Istoka i Zapada, dok će Dalmacija i Hrvatska nakon Branimira krenuti zapadnim kršćanskim putem. Ipak će se i tamo očuvati tragovi djelovanja Konstantina i Metoda i njihovih učenika kroz postojanje glagoljaštva, prisutnog i danas kod jednog dijela franjevac glagoljaša.

Die byzantinischen Einflüsse auf die Glaubensangelegenheiten im byzantinischen Kroatien

Zusammenfassung

Glaubenslehre der slawischen Apostel Cyrillus und Methodius fühlte man auch in unseren Gebieten, vor allem aber im Kroatien des Fürsten Branimir. Im 9. Jahrhundert waren immer schärfere Beziehungen zwischen Rom und Konstantinopel, aber der byzantinische Kaiser bemühte sich die "Klinge zu entschärfen" zwischen dem römischen Papst und dem konstantinopolitanischen Patriarchen, aber es gab keine sichtbareren Annäherungen vom Osten und vom Westen.

Der Autor von diesem Studienartikel beschreibt den Einfluß dieser Ereignisse in damaligen Kroatien, wo man einen immer größeren Einfluß von kirchlichslawischen Glaubenslehrern fühlte. Es ist deswegen interessant die Einflüsse und die Spuren von großer Tragweite des Glagolismus des kirchenslawischen Gottesdienstes zu erfassen.